

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження

РУМЯНЦЕВА Богдана Олександровича

«ПРОЦЕСИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ У ВИЩІЙ МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ: ГЛОБАЛЬНО-ЛОКАЛЬНИЙ ДИСКУРС»,

подане на здобуття наукового ступеня

доктора філософії зі спеціальності 034 «Культурологія»

Музика належить до тих форм культури, які, на перший погляд, найменше залежать від державних кордонів. Вона стає мовою професійного спілкування, взаєморозуміння і творчого обміну. Водночас становлення музиканта завжди відбувається в конкретному середовищі – у межах певної виконавської школи, педагогічної та репертуарної традиції, усталених уявлень про художню якість. Саме ця єдність відкритості світові та глибокої культурної вкоріненості перетворює інтернаціоналізацію вищої музичної освіти на складну культурологічну проблему.

Сьогодні міжнародна діяльність закладів вищої освіти не вичерпується академічною мобільністю, партнерськими угодами та спільними проектами. Вона змінює способи передавання професійного досвіду, розширює репертуарні й комунікативні горизонти, впливає на професійну ідентичність музиканта. Водночас універсальні механізми стандартизації та оцінювання не завжди узгоджуються з індивідуальним характером мистецької підготовки та художніми результатами, які складно виміряти за формальними критеріями.

Для України ця проблематика набуває особливої ваги, адже йдеться про здатність не лише інтегруватися у світовий освітньо-культурний простір, а й бути в ньому самостійним суб'єктом, представляти власну музичну культуру, виконавські та педагогічні школи. Саме до цього кола питань звертається Богдан Румянцев у дисертації «Процеси інтернаціоналізації у вищій музичній освіті України: глобально-локальний дискурс». Дослідження належить до гуманітарних праць, у яких наукова новизна народжується з нового бачення вже відомих процесів та їхнього концептуального переосмислення. Головний результат праці полягає в осмисленні інтернаціоналізації вищої музичної освіти як культурологічного феномену, що формується у взаємодії глобального й локального, у співвіднесенні міжнародних освітніх моделей із національною традицією та в діяльності

мистецької інституції, яка перетворює зовнішні тенденції на змістовні освітні й культуротворчі практики.

Концептуальна логіка вибудовується навколо ідеї багатовимірності інтернаціоналізації. Простежуючи еволюцію цього поняття від соціально-філософських і політичних концепцій до сучасних моделей міжнародної освітньої взаємодії, автор показує зміну уявлень про співвідношення національного та наднаціонального у розвитку культури й освіти. Історія становлення поняття перетворюється на своєрідну інтелектуальну траєкторію, що дозволяє побачити поступове розширення його смислового поля.

Залучення категорій глобалізації, глокалізації, транскультурації та культурної ідентичності дає змогу порушити одну з фундаментальних проблем сучасної гуманітаристики – співвідношення глобальної інтеграції та культурної самобутності. Завдяки цьому інтернаціоналізація виходить за межі освітньої стратегії та набуває значення культурного процесу, пов'язаного зі зміною способів комунікації, репрезентації та самоусвідомлення.

Смисловим центром першого розділу стає поняття глокалізації. Його залучення дозволяє уникнути спрощеного бачення інтернаціоналізації як поступового наближення локальної освітньої системи до універсального зразка. Спираючись на концепцію Р. Робертсона, автор показує, що глобальне не існує поза локальним, адже міжнародні моделі входять у конкретне культурне середовище, взаємодіють з його історичною пам'яттю, професійними традиціями та ціннісними орієнтирами і внаслідок цього набувають іншого змісту. Локальна культура при цьому не залишається незмінною, але й не розчиняється у глобальних процесах, переосмислюючи зовнішній досвід і водночас знаходячи нові способи представити себе світові. Для вищої музичної освіти така перспектива особливо важлива. Музикант входить у професію не лише через засвоєння знань і компетентностей, а й через долучення до виконавської школи, репертуарної традиції, певного способу слухання та розуміння музичного тексту. Значна частина цього досвіду передається безпосередньо у спілкуванні з педагогом, спільному музикуванні, роботі над інтерпретацією. Тому загальні моделі інтернаціоналізації не можуть бути механічно перенесені у сферу музичної освіти.

У цьому контексті продуктивним є звернення до транскультурації, яка розкриває процеси, що відбуваються під час зустрічі різних культурних традицій. Особливої переконливості ця теза набуває там, де йдеться про взаємодію виконавських шкіл і педагогічних методик. Міжнародний досвід у такому розумінні здатний змінювати інтерпретаційне мислення музиканта, його ставлення до репертуару та усвідомлення власної художньої належності.

Важливо, що автор не ідеалізує глобалізаційні процеси. У роботі відчутне розуміння їхньої внутрішньої суперечливості: міжнародна відкритість розширює можливості професійної співпраці, але водночас сприяє поширенню стандартизованих моделей освіти, які не завжди враховують природу мистецького становлення. За цією суперечністю постає одне з найскладніших питань дисертації: як увійти у світовий освітній простір, не перетворивши власну традицію на декоративний знак національної відмінності? Автор підводить до думки, що традиція залишається живою тоді, коли здатна вступати в діалог, відкриватися іншому досвіду й водночас зберігати власні критерії художньої якості.

Цікавою є спроба осмислити інтернаціоналізацію через концепцію мережевого суспільства М. Кастельса. Міжнародний освітній простір постає як середовище циркуляції знань, людей, професійних практик і культурних смислів, а вищі музичні заклади, як самостійні учасники мережі, здатні не лише сприймати зовнішній досвід, а й пропонувати власні освітні і мистецькі моделі. Для української музичної освіти це положення має особливу вагу, оскільки її присутність у міжнародному просторі повинна визначатися здатністю представляти власну традицію як значущий професійний і культурний досвід.

У першому розділі поступово формується ще одна важлива думка: інтернаціоналізацію слід оцінювати за її культурним результатом. Він не вичерпується кількістю мобільностей, угод, проєктів або іноземних партнерів, а виявляється в тому, чи поглиблює міжнародна взаємодія професійну культуру музиканта, розширює його художній світогляд, відкриває нові можливості для виконання українського репертуару та робить національну музичну традицію зрозумілою в іншому культурному середовищі. На думку рецензента, саме ця позиція належить до вагомих положень роботи, оскільки відрізняє культурологічний аналіз від суто освітньо-управлінського.

Другий розділ становить основну аналітичну частину дисертації. Саме тут стає зрозуміло, як запропонована трирівнева структура функціонує на практиці: міжнародні тенденції задають напрям змін, національне середовище надає їм конкретного змісту, а освітня інституція перетворює їх на програми, партнерства, творчі проєкти й форми професійної комунікації.

Продуктивними видаються міркування, у яких міжнародний рівень інтернаціоналізації пов'язується з фундаментальними трансформаціями сучасного світу. Ідея «стиснення часу і простору» у трактуванні Петера Шишло органічно вписується в логіку дослідження. Вдалим є і розмежування глобалізації та інтернаціоналізації: перша формує умови існування сучасної освіти, тоді як друга стає відповіддю освітніх інституцій на ці умови.

Особливо змістовною є частина дисертації, присвячена глобальним освітнім системам, рейтингам, культурі якості, стандартизації та компетентнісному підходу. Автор ставить принципове питання: чи можливо виміряти якість мистецької освіти тими самими інструментами, які застосовуються до університетської освіти загалом? Це одна з найцікавіших інтелектуальних ліній усієї дисертації. Рейтингова культура орієнтована переважно на кількісні показники, тоді як виконавська школа, художнє мислення та інтерпретаційна культура існують у площині якісних характеристик і важко піддаються формалізації. Відтак рейтинги, процедури акредитації, індикатори ефективності та системи забезпечення якості втрачають свою позірну нейтральність і постають носіями певного уявлення про сучасну освіту. Вони утверджують культуру «вимірюваності, порівнюваності, результативності, прозорості та конкурентоспроможності» (с. 75), спонукаючи інституцію представляти себе через показники, зрозумілі глобальному академічному середовищу. Слушним у цьому контексті є спостереження автора, що рейтинг не тільки оцінює заклад, а й поступово змінює його поведінку, впливає на пріоритети, управлінські рішення та уявлення про престиж.

У сфері музичної освіти ця суперечність набуває особливої гостроти. Її реальна цінність може виявлятися у виконавській школі, педагогічній спадкоємності, концертній практиці, рівні індивідуальної роботи та глибині інтерпретаційного мислення – у тому, що складно перевести у кількісні показники. Музична освіта повинна бути зрозумілою і відкритою для зовнішнього оцінювання, однак сама мова такого оцінювання не завжди здатна передати її художній зміст. Це спостереження переводить розмову про

якість із площини формальної відповідності у сферу культури професійного музичного становлення.

Аналіз Болонського процесу демонструє добру обізнаність Б. Румянцева з нормативною базою та історією Європейського простору вищої освіти. Автор переконливо розкриває його культурну амбівалентність: двоциклова структура, Європейська кредитно-трансферна система, компетентнісний підхід і процедури забезпечення якості полегшують міжнародне визнання, проте можуть спричиняти надмірну формалізацію мистецької підготовки. Тому слушною видається позиція, згідно з якою європейські механізми мають бути мовою міжнародного порозуміння, але не повинні підміняти художній зміст освіти. Водночас у деяких місцях виклад набуває розлогого характеру, через що культурологічна лінія часом відступає перед докладним описом освітніх процедур. Певне ущільнення цієї частини дало б змогу зосередитися на ключовому питанні: як європейські принципи змінюють внутрішню культуру мистецької інституції та за яких умов виникає напруга між адміністративною впорядкованістю і природою творчого навчання.

Подальший виклад розкриває інтернаціоналізацію як процес, невіддільний від історично сформованих освітніх і художніх традицій. Увага автора зосереджується на взаємодії глобальних механізмів інтеграції з національними моделями освіти, локальними виконавськими школами та культурною пам'яттю професійних спільнот. Завдяки цьому освітні трансформації розглядаються крізь призму культурної спадкоємності та переосмислення професійної традиції.

Університет історично формувався навколо систематизації, обґрунтування та інституційної легітимації знання. Консерваторія вибудовувала іншу логіку, у центрі якої перебували виконавська практика, тривала робота з наставником, слуховий досвід, репертуар і поступове входження до професійного середовища. Це розрізнення допомагає авторові показати, чому університетські механізми стандартизації потребують адаптації до природи музичної освіти.

Українська система вищої музичної освіти постає у дослідженні як сформоване і професійно самодостатнє середовище з усталеними традиціями та потужними виконавськими школами. Її інтеграція до міжнародного простору набуває характеру діалогу різних освітніх культур, кожна з яких спирається на власний історичний досвід і професійні практики. Саме у

взаємодії університетської моделі, зорієнтованої на академічну порівнюваність і мобільність, та консерваторської, заснованої на індивідуальному навчанні й педагогічній спадкоємності, розкривається одна з ключових суперечностей інтернаціоналізації-мистецької освіти.

Історичний екскурс від античної пайдеї, Академії Платона й Лікею Арістотеля до середньовічних університетів і перших європейських консерваторій суттєво розширює культурний контекст дослідження. Водночас, на думку рецензента, його фрагменти можна було б подати дещо компактніше, оскільки в розлоному викладі зв'язок із проблематикою інтернаціоналізації подекуди стає менш очевидним. Зосередження уваги на відмінностях між університетським типом систематизованого знання та практико-виконавською природою консерваторської освіти надало б авторській аргументації більшої чіткості.

Цікавим методологічним ходом є звернення до концепту WEIRD, який нагадує, що моделі, сформовані в західному освітньому середовищі, не стають культурно нейтральними лише тому, що набули широкого міжнародного поширення. Автор слушно застерігає від ситуації, коли локальна відмінність автоматично тлумачиться як ознака недостатньої модернізованості. Українська музична освіта має власну історичну логіку, і її особливості не варто розглядати лише як перешкоди на шляху до зовнішнього стандарту. Із цією думкою пов'язане введення в роботу поняття «абразивності інтернаціоналізації», яким позначено напруження між різними освітніми культурами та критеріями професійності. Сам образ є промовистим і добре передає ситуацію взаємного тертя, що виникає під час зіткнення формалізованих механізмів із традиціями мистецької підготовки.

Найбільш предметного характеру дослідження набуває у зверненні до Національної музичної академії України. Автор розглядає її як інституцію з власною історичною пам'яттю, професійними школами та культурною місією. Програма Erasmus+, міжнародні партнерства, молодіжні оркестрові проєкти, діяльність кафедри ЮНЕСКО, співпраця з SEMAN, АЕС та альянсом IN.TUNE утворюють широку панораму сучасної міжнародної присутності Академії. Водночас за назвами програм дослідник прагне побачити їхній вплив на професійне становлення музиканта: академічна мобільність відкриває іншу педагогічну систему, оркестровий проєкт вводить нову репетиційну культуру, а майстер-клас пропонує інший спосіб роботи з музичним текстом. Показовим у цьому сенсі є аналіз Українського тижня у

Віго, де майстер-класи та концерти стали формою безпосереднього професійного діалогу, а українська музика була представлена як органічна частина європейського художнього процесу. Актуальним є і звернення до технології LoLa, яка уможлиблює дистанційне ансамблеве музикування з мінімальною затримкою звуку. Завдяки цьому автор розширює традиційне розуміння мобільності, показуючи, як цифрові технології змінюють досвід спільного виконання.

Інституційний матеріал представлений переважно документами, офіційними відомостями та описами реалізованих ініціатив. Це дозволяє відтворити масштаб міжнародної діяльності Академії, проте залучення досвіду її безпосередніх учасників – студентів, викладачів, координаторів мобільності та музикантів міжнародних колективів – надало б аналізу більшої переконливості. Перспективним видається також простеження конкретних змін у репертуарі, методах викладання та професійних траєкторіях випускників.

Водночас результати дослідження однієї академії варто обережно поширювати на всю систему вищої музичної освіти України. Національна музична академія України є провідною і показовою інституцією, однак досвід інших мистецьких закладів може виявити відмінні моделі, зумовлені регіональними традиціями, ресурсами та напрямками співпраці. Стислий порівняльний коментар допоміг би відмежувати загальнонаціональні тенденції від інституційних особливостей Академії.

Високо оцінюючи наукову новизну, концептуальну цілісність і культурологічну переконливість дисертаційного дослідження, вважаю за доцільне зупинитися на окремих положеннях дисертації, які викликають науковий інтерес і можуть стати предметом подальшої дискусії:

1. Залучене до дослідження поняття «абразивності інтернаціоналізації» заслуговує на більш чітке визначення: чи означає абразивність лише конфлікт і втрату, чи також продуктивне взаємне коригування моделей? Докладніше обґрунтування дозволило б перетворити влучну метафору на повноцінний аналітичний інструмент.
2. Чи погоджується автор із тим, що національний і локальний рівні інтернаціоналізації доцільно розмежувати послідовніше, оскільки локальність у музичній культурі може бути пов'язана не лише з державою, а й з окремим регіоном, містом, інституцією або педагогічною школою? Як

таке розмежування допомагає точніше розкрити взаємодію державної освітньої політики з множинністю мистецьких традицій?

3. Які перспективи подальшого розвитку концепції інтернаціоналізації Ви бачите в умовах воєнного часу та післявоєнної культурної відбудови України?

Загалом дисертація Б. Румянцева справляє враження цілісного, концептуально продуманого та методологічно обґрунтованого дослідження. Автору вдалося систематизувати значний теоретичний і фактичний матеріал та запропонувати власне бачення інтернаціоналізації вищої музичної освіти як процесу взаємодії глобальних тенденцій, національної традиції та інституційних практик. Висловлені в рецензії зауваження і побажання стосуються переважно чіткішого структурування окремих положень, ущільнення деяких фрагментів і розширення емпіричної бази. Вони мають дискусійний характер, не знижують загальної наукової цінності роботи та окреслюють перспективи подальшого дослідження порушеної проблематики.

Анотації українською та англійською мовами стисло і змістовно відображають основні положення дисертації. Наукові результати дослідження оприлюднено у трьох статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях категорії «Б», затверджених МОН України. Порушень академічної доброчесності в роботі не виявлено.

Підсумовуючи викладене, доходжу висновку, що дисертація Румянцева Богдана Олександровича «Процеси інтернаціоналізації у вищій музичній освіті України: глобально-локальний дискурс» є самостійним і завершеним науковим дослідженням, результати якого мають теоретичне та практичне значення для культурології, мистецької освіти й діяльності музично-освітніх інституцій. Дисертація відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 «Культурологія».

Доктор мистецтвознавства,
доцент, професор кафедри
теорії та історії культури
Національної музичної академії України

Северінова М.Ю.